

Ασφάλεια Υπολογιστικών Συστημάτων

7ο Εξάμηνο

Επιλεκτικά Θέματα Θεωρίας Αριθμών

Διδάσκων : Δρ. Παρασκευάς Κίτσος

<https://ecsalab.ece.uop.gr/>

Καθηγητής

Εργαστήριο Ηλεκτρονικών Κυκλωμάτων, Συστημάτων
και Εφαρμογών (ECSA Lab.)

e-mail: kitsos@uop.gr

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

- Αναφερόμαστε στο σύνολο των ακεραίων $\mathbf{Z}=\{\dots,-2, -1, 0, 1, 2, \dots\}$ και στο σύνολο των φυσικών αριθμών $\mathbf{N}=\{0, 1, 2, \dots\}$
- Έστω δύο ακέραιοι a και d . Όταν ο d διαιρεί τον a , τότε $a=kd$ όπου k ακέραιος και συμβολίζουμε $d|a$
- Ο a λέμε ότι είναι **πολλαπλάσιο** του d
- Αν $a>d$ και $d|a$ τότε $|d| \leq a$
- Αν ο a είναι μη μηδενικός τότε ισχύει, $1 \leq d \leq |a|$
- Κάθε ακέραιος a έχει τους **τετριμμένους διαιρέτες**, τους 1 και a
- Οι μη τετριμμένοι διαιρέτες ονομάζονται **παράγοντες** του a .
Π.χ. Παράγοντες του 12 είναι οι 2, 3, 4, 6
- Αν ο ακέραιος $a>1$ έχει μόνο τετριμμένους διαιρέτες (1, a) ονομάζεται **πρώτος αριθμός**
- Ένας ακέραιος $a>1$ που δεν είναι πρώτος ονομάζεται **σύνθετος αριθμός**

ΘΕΩΡΗΜΑ ΤΗΣ ΔΙΑΙΡΕΣΗΣ

- Ορίζουμε την συνάρτηση «mod» (modulo) όπως παρακάτω

$$a \bmod n = \begin{cases} a, & \text{αν } n = 0 \\ a - \lfloor a/n \rfloor n, & \text{διαφορετικά} \end{cases}$$

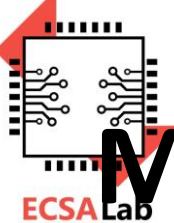
όπου ορίζουμε το **Πηλίκο** q ($= a \operatorname{div} n$) = $\lfloor a/n \rfloor$

$\lfloor x \rfloor$ είναι ο μεγαλύτερος ακέραιος

που είναι μικρότερος ή ίσος με τον x

ΔΙΑΙΡΕΤΟΤΗΤΑ

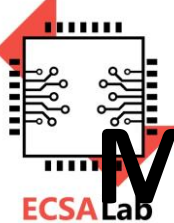
- Αν $d \mid a$ και $d \mid b$ τότε ο d είναι ένας κοινός διαιρέτης των a και b
- Ο 1 είναι κοινός διαιρέτης δύο οποιωνδήποτε ακεραίων
- Αν $d \mid a$ και $d \mid b$ τότε $d \mid (ax+by)$ για κάθε ακέραιο x, y
- Αν $a \mid b$ τότε $|a| \leq |b|$ ή $b=0$
- Αν $a \mid b$ και $b \mid a$ τότε $a = \pm b$

ΜΕΓΙΣΤΟΣ ΚΟΙΝΟΣ ΔΙΑΙΡΕΤΗΣ (1/3)

Ο μέγιστος κοινός διαιρέτης (common great divisor) δύο ακεραίων a και b - $\text{gcd}(a, b)$ - που δεν είναι μηδέν είναι ο μεγαλύτερος από τους κοινούς διαιρέτες των a και b . π.χ.
 $\text{gcd}(7, 11) = 1$, $\text{gcd}(0, 6) = 6$, $\text{gcd}(0, 0) = 0$

- Αν $a \mid b$ τότε $\text{gcd}(a, b) = a$.
- Αν a και b είναι μη μηδενικοί ακέραιοι, τότε
$$1 \leq \text{gcd}(a, b) \leq \min(|a|, |b|)$$
- $\text{gcd}(a, b) = \text{gcd}(b, a)$
- $\text{gcd}(a, b) = \text{gcd}(-a, b)$
- $\text{gcd}(a, b) = \text{gcd}(|a|, |b|)$
- $\text{gcd}(a, 0) = |a|$
- $\text{gcd}(a, ka) = |a|$ για κάθε ακέραιο k
- $\text{gcd}(a, n) = \text{gcd}(a+kn, n)$ για κάθε ακέραιο k, n

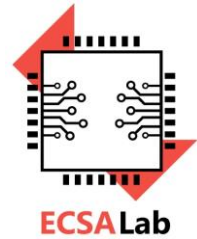

ΜΕΓΙΣΤΟΣ ΚΟΙΝΟΣ ΔΙΑΙΡΕΤΗΣ (2/3)

- Αν δύο ακέραιοι a και b έχουν μοναδικό κοινό διαιρέτη τον 1, δηλ. αν $\gcd(a, b)=1$, τότε λέγονται πρώτοι μεταξύ τους ή σχετικά (αμοιβαία) πρώτοι
π.χ. οι αριθμοί 8 και 15 είναι σχετικά πρώτοι αφού
 - οι διαιρέτες του 8 είναι 1, 2, 4 και 8
 - οι διαιρέτες του 15 είναι 1, 3, 5 και 15
 - Ο μόνος κοινός διαιρέτης είναι ο 1

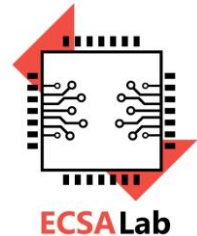
ΜΕΓΙΣΤΟΣ ΚΟΙΝΟΣ ΔΙΑΙΡΕΤΗΣ (3/3)

- Αν για τους ακέραιους a , b και p ισχύει $\gcd(a, p) = 1$ και $\gcd(b, p) = 1$ τότε $\gcd(ab, p) = 1$
- Για όλους τους πρώτους p και τους ακεραίους a , b αν $p \mid ab$ τότε $p \mid a$ ή $p \mid b$
- Ένας σύνθετος a μπορεί να γραφεί κατά μοναδικό τρόπο ως ένα γινόμενο της μορφής $a = p_1^{e_1} p_2^{e_2} \dots p_s^{e_s}$, όπου οι p_1, p_2, \dots, p_s είναι πρώτοι, $p_1 < p_2 < \dots < p_s$ και οι e_1, e_2, \dots, e_s είναι θετικοί ακέραιοι

ΑΛΓΟΡΙΘΜΟΣ ΤΟΥ ΕΥΚΛΕΙΔΗ

- Για οποιονδήποτε μη αρνητικό ακέραιο a και οποιονδήποτε θετικό ακέραιο b ,
 $\gcd(a, b) = \gcd(b, a \bmod b)$

ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΗ ΜΟΡΦΗ

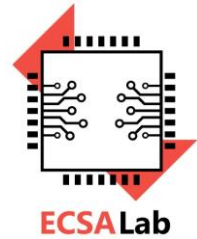
ΑΛΓΟΡΙΘΜΟΥ ΤΟΥ ΕΥΚΛΕΙΔΗ...

- Αν $\gcd(a, b)$ με a, b ακέραιοι (όχι και οι δύο μηδέν) τότε υπάρχουν ακέραιοι αριθμοί x, y τέτοιοι ώστε $d = \gcd(a, b) = xa + yb$
- Η ανεπτυγμένη μορφή του αλγορίθμου Ευκλείδη στην αναδρομική της έκδοση δίνεται από τον παρακάτω ψευδοκώδικα

Ευκλείδης2(a, b)

```
1  if  $b = 0$ 
2    then return ( $a, 1, 0$ )
3  ( $d', x', y'$ )  $\leftarrow$  Ευκλείδης2( $b, a \bmod b$ )
4  ( $d, x, y$ )  $\leftarrow$  ( $d', y', x' - \lfloor a/b \rfloor y'$ )
5  return ( $d, x, y$ )
```

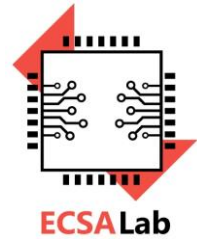
- Δηλαδή ο αλγόριθμος έχει σαν είσοδο ένα ζεύγος μη αρνητικών ακεραίων a, b και επιστρέφει στην έξοδο μια τριάδα αριθμών της μορφής (d, x, y) η οποία ικανοποιεί τη σχέση $d = \gcd(a, b) = xa + yb$

...ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΗ ΜΟΡΦΗ

ΑΛΓΟΡΙΘΜΟΥ ΤΟΥ ΕΥΚΛΕΙΔΗ

- Αν θέλουμε να εκτελέσουμε τη συνάρτηση Ευκλείδης2(a,b) με $(a,b)=(14, 11)$ στη πρώτη κλήση της συνάρτησης Ευκλείδης2(14, 11), η συνάρτηση καλεί τον εαυτό της με ορίσματα $(11, 14 \bmod 11) = (11, 3)$. Μετά καλεί τον εαυτό της διαδοχικά με (a, b) τα $(3, 2)$, $(2, 1)$ και $(1, 0)$
- Όταν εκτελείται με $(a,b) = (1, 0)$ αντιμετωπίζει τη συνθήκη «if b = 0» οπότε θέτει $d \leftarrow a (=1)$, $x \leftarrow -1$, $y \leftarrow 0$
- Συνεχίζει με τις άλλες τιμές των (a, b)

ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΥΚΛΕΙΔΗ: ΑΣΚΗΣΗ (1/3)

- Βρείτε το $\gcd(11, 14)$. Έπειτα χρησιμοποιήστε την ανεπτυγμένη μορφή του αλγορίθμου Ευκλείδη και βρείτε τους ακεραίους x και y για τους οποίους ισχύει $14x + 11y = 1$.

Λύση: Έχουμε $\gcd(11, 14) = \gcd(11, 14 \bmod 11) = \gcd(11, 3) = \gcd(3, 11 \bmod 3) = \gcd(3, 2) = \gcd(2, 3 \bmod 2) = \gcd(2, 1) = \gcd(1, 2 \bmod 1) = \gcd(1, 0) = 1$

ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΥΚΛΕΙΔΗ: ΑΣΚΗΣΗ (2/3)

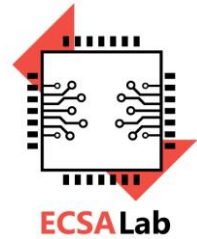
Ευκλείδης2(a, b)

```

1  if  $b = 0$ 
2  then return ( $a, 1, 0$ )
3  ( $d', x', y'$ ) ← Ευκλείδης2( $b, a \bmod b$ )
4  ( $d, x, y$ ) ← ( $d', y', x' - \lfloor a/b \rfloor y'$ )
5  return ( $d, x, y$ )

```

- Έχουμε την εκτέλεση της συνάρτησης Ευκλείδης2(a, b) με $(a, b) = (14, 11)$.
- Στην πρώτη κλήση της Ευκλείδης2(14, 11) η συνάρτηση καλεί τον εαυτό της με όρισμα (11, 3). Μετά καλεί τον εαυτό της διαδοχικά με (3, 2), (2, 1) και (1, 0).
- Όταν εκτελείται με $(a, b) = (1, 0)$, έχουμε $b = 0$ άρα $d \leftarrow a (=1)$, $x \leftarrow 1$, $y \leftarrow 0$.
- Για $(a, b) = (2, 1)$ έχουμε $y \leftarrow x - \lfloor a/b \rfloor y = 1 - \lfloor 2/1 \rfloor 0 = 1$, $x = 0$
- Για $(a, b) = (3, 2)$ έχουμε $y \leftarrow x - \lfloor a/b \rfloor y = 0 - \lfloor 3/2 \rfloor 1 = -1$, $x = 1$
- Για $(a, b) = (11, 3)$ έχουμε $y \leftarrow x - \lfloor a/b \rfloor y = 1 - \lfloor 11/3 \rfloor (-1) = 4$, $x = -1$

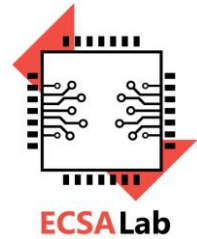

ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΥΚΛΕΙΔΗ: ΑΣΚΗΣΗ (3/3)

Ευκλείδης2(a, b)

```
1  if  $b = 0$ 
2  then return ( $a, 1, 0$ )
3  ( $d', x', y'$ )  $\leftarrow$  Ευκλείδης2( $b, a \bmod b$ )
4  ( $d, x, y$ )  $\leftarrow$  ( $d', y', x' - \lfloor a/b \rfloor y'$ )
5  return ( $d, x, y$ )
```

- Για $(a, b) = (14, 11)$ έχουμε $y \leftarrow x - \lfloor a/b \rfloor y = -1 - \lfloor 14/11 \rfloor 4 = -5, x = 4$.
- Άρα για $x = 4$ και $y = -5$ ισχύει $d = \gcd(a, b) = ax + by = 14(4) + 11(-5) = 1$

Η ΣΥΝΑΡΤΗΣΗ $\phi(n)$ ΤΟΥ EULER

- Η συνάρτηση $\phi(n)$ δηλώνει τον αριθμό των θετικών ακεραίων που είναι μικρότεροι από τον n και αμοιβαία πρώτοι με τον n
 - Αν p πρώτος τότε, $\phi(p)=p-1$
 - Αν p και q με $p \neq q$ πρώτοι, τότε το γινόμενο τους είναι $n = p * q$ και $\phi(n) = \phi(p*q) = \phi(p)*\phi(q) = (p - 1)*(q - 1)$
 - Αν p πρώτος και $k \geq 1$, τότε $\phi(p^k)=p^k-p^{k-1}$
 - Αν $\gcd(a, b)=1$, τότε $\phi(ab)=\phi(a)\phi(b)$

ΘΕΩΡΗΜΑ EULER

- Εάν $\gcd(a, n)=1$ και $n>1$ τότε $a^{\phi(n)} \equiv 1 \pmod{n}$ για κάθε a
- Ο αντίστροφος του a (a^{-1}) είναι ο $x = a^{\phi(n)-1} \pmod{n}$
- **Παράδειγμα:** Βρείτε τον αντίστροφο του 5 modulo 7
 - Ο 7 είναι πρώτος, άρα $\phi(7)=7-1=6$. Και ο αντίστροφος είναι ο $x=5^{6-1} \pmod{7}=3$

ΤΕΛΕΣΤΗΣ MODULO

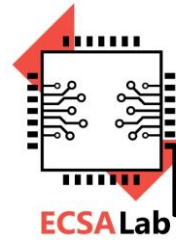
- Ισότητα υπολοίπων
 - $a \bmod n = b \bmod n$ γράφουμε $a \equiv b \pmod{n}$ και λέμε «ότι ο a είναι **ισότιμος** ή **ισοϋπόλοιπος** ή **ισοδύναμος** με τον b , **modulus** n ». Ο θετικός αριθμός n ονομάζεται **modulus**.
 - $a \equiv b \pmod{n}$ αν οι a και b έχουν το ίδιο υπόλοιπο όταν διαιρούνται με τον n .
 - $a \equiv b \pmod{n}$ αν και μόνο αν $n \mid (b-a)$.
 - Αν ο a δεν είναι **ισοδύναμος** με τον b , **modulus** n γράφουμε $a \not\equiv b \pmod{n}$

ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΕΛΕΣΤΗ MODULO

- Για τον τελεστή modulo (modulo operator) ισχύουν τα παρακάτω
 - $a \equiv b \pmod n$ εάν $n \mid (a - b)$
 - π.χ. $23 \equiv 8 \pmod 5$ αφού $23 - 8 = 15 = 5 \times 3$.
 - π.χ. $-11 \equiv 5 \pmod 8$ αφού $-11 - 5 = -16 = 8 \times (-2)$
 - π.χ. $81 \equiv 0 \pmod 27$ αφού $81 - 0 = 81 = 27 \times 3$
 - $a \equiv b \pmod n$ συνεπάγεται ότι $b \equiv a \pmod n$
 - π.χ. $10 \equiv 20 \pmod 10$ και $20 \equiv 10 \pmod 10$
 - $a \equiv b \pmod n$ και $b \equiv c \pmod n$ συνεπάγεται ότι $a \equiv c \pmod n$
 - π.χ. $10 \equiv 20 \pmod 10$ και $20 \equiv 50 \pmod 10$ τότε $10 \equiv 50 \pmod 10$

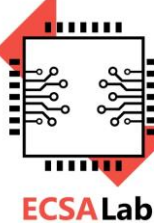
MODULAR ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ

- Μία πολύ σημαντική τεχνική με αριθμητικές πράξεις με βάση το mod είναι η modular αριθμητική mod (modular arithmetic). Ισχύουν οι ιδιότητες:
 - $[(a \bmod n) + (b \bmod n)] \bmod n = (a + b) \bmod n$.
 - Π.χ. $11 \bmod 8 = 3$, $15 \bmod 8 = 7$
 $[(11 \bmod 8) + (15 \bmod 8)] \bmod 8 = 10 \bmod 8 = 2$
με χρήση της ιδιότητας $(11 + 15) \bmod 8 = 26 \bmod 8 = 2$
 - $[(a \bmod n) - (b \bmod n)] \bmod n = (a - b) \bmod n$.
 - Π.χ. $[(11 \bmod 8) - (15 \bmod 8)] \bmod 8 = 10 \bmod 8 = 2$
με χρήση της ιδιότητας $(11 - 15) \bmod 8 = -4 \bmod 8 = 4$
 - $[(a \bmod n) \times (b \bmod n)] \bmod n = (a \times b) \bmod n$.
 - Π.χ. $[(11 \bmod 8) \times (15 \bmod 8)] \bmod 8 = 10 \bmod 8 = 2$ με χρήση της ιδιότητας $(11 \times 15) \bmod 8 = 165 \bmod 8 = 5$

MODULAR ΕΚΘΕΤΟΠΟΙΗΣΗ (1/5)

- Χρησιμοποιεί την μέθοδο του Επαναλαμβανόμενου Τετραγωνισμού και Πολλαπλασιασμού
- Βασίζεται σε επαναλαμβανόμενες τετραγωνοποιήσεις της βάσης
- Βασίζεται στην δυαδική αναπαράσταση του εκθέτη

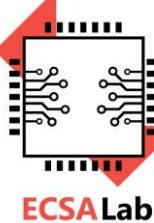

MODULAR ΕΚΘΕΤΟΠΟΙΗΣΗ (2/5)

- Στηρίζεται στην εξής ιδέα. Αν ο εκθέτης e είναι μια δύναμη του 2, ας πούμε $e = 2^k$, τότε μπορούμε να “εκθετοποιήσουμε” με διαδοχικούς τετραγωνισμούς:

$$a^e = a^{2^k} = \left(\left(\left(\dots \left(a^2 \right)^2 \dots \right)^2 \right)^2 \right)^2$$

- Με αυτόν τον τρόπο υπολογίζουμε τον a^e , όπου $e = 2^k$, με k τετραγωνισμούς

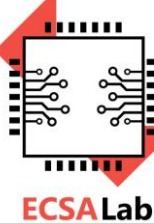
MODULAR ΕΚΘΕΤΟΠΟΙΗΣΗ (3/5)

- Αν ο εκθέτης δεν είναι δύναμη του 2, τότε χρησιμοποιούμε τη δυαδική του αναπαράσταση. Έστω ότι ο e είναι ένας k -bit ακέραιος, $2^{k-1} \leq e \leq 2^k - 1$. Τότε,

$$\begin{aligned} e &= 2^{k-1} e_{k-1} + 2^{k-2} e_{k-2} + \dots + 2^1 e_1 + 2^0 e_0, \quad (\text{με } e_{k-1} = 1) \\ &= (2^{k-2} e_{k-1} + 2^{k-3} e_{k-2} + \dots + e_1) \cdot 2 + e_0 \\ &= (\dots((2e_{k-1} + e_{k-2}) \cdot 2 + e_{k-3}) \cdot 2 + \dots + e_1) \cdot 2 + e_0. \end{aligned}$$

και

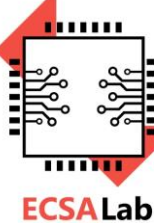
$$\begin{aligned} a^e &= a^{(\dots((2e_{k-1} + e_{k-2}) \cdot 2 + e_{k-3}) \cdot 2 + \dots + e_1) \cdot 2 + e_0} \\ &= \left(a^{(\dots((2e_{k-1} + e_{k-2}) \cdot 2 + e_{k-3}) \cdot 2 + \dots + e_1)} \right)^2 \cdot a^{e_0} \\ &= \left(\dots \left(\left(\left(a^2 \cdot a^{e_{k-2}} \right)^2 \cdot a^{e_{k-3}} \right)^2 \cdot \dots \right)^2 \cdot a^{e_1} \right)^2 \cdot a^{e_0} \end{aligned}$$

MODULAR ΕΚΘΕΤΟΠΟΙΗΣΗ (4/5)

- Ο a^e μπορεί να υπολογιστεί σε $k - 1$ βήματα, όπου κάθε βήμα συνίσταται σε τετραγωνισμό του ενδιάμεσου αποτελέσματος και, αν το αντίστοιχο ψηφίο e_i του e ($= \text{Bit}(e, i)$) είναι 1, σε έναν επιπλέον πολλαπλασιασμό με a .
- Για το $a^e \bmod n$, παίρνουμε το υπόλοιπο modulo n μετά από κάθε τετραγωνισμό και πολλαπλασιασμό:

$$a^e \bmod n = \left(\dots \left(\left(\left(a^2 \cdot a^{e_{k-2}} \bmod n \right)^2 \cdot a^{e_{k-3}} \bmod n \right)^2 \cdot \dots \right)^2 \cdot a^{e_1} \bmod n \right)^2 \cdot a^{e_0} \bmod n.$$

MODULAR ΕΚΘΕΤΟΠΟΙΗΣΗ (5/5)

ModΔυναμη(a, e, n)

```
1  $b \leftarrow a$   
2 for  $i \leftarrow \text{BitLength}(e) - 2$  downto 0 do  
3    $b \leftarrow b^2 \cdot a^{\text{Bit}(e, i)} \bmod n$   
4 return  $b$ 
```

- Το δυαδικό μήκος k του e είναι $\lfloor \log_2 e \rfloor + 1$, ο υπολογισμός του $a^e \bmod n$ μπορεί να γίνει με
 - m τετραγωνισμούς
 - m πολλαπλασιασμούς
 - m διαιρέσεις, όπου $m = \lfloor \log_2 e \rfloor$

Απορίες???